

Det middelalderlige odenseanske bispekisma

Af
Nikolaj Slot Andersen

Magtkampen mellem kejseren og paven i middelalderen gav anledning til megen strid i de europæiske stater. I denne artikel viser forfatteren, at striden også berørte Danmark. Kong Valdemar den Store kom i konflikt med ærkebiskoppen af Lund – men udsprang denne konflikt af pavestriden, eller handlede det snare om en national magtkamp mellem Valdemar og ærkebiskoppen? Som det vil fremgå satte krisen sig også spor i Odense, hvor valget af biskop havde overordentlig stor betydning for den danske konge.

Regnum og Sacerdotium, kongemagten og kirken. Kampen mellem disse om hvem der i sidste instans besad den største autoritet, går igen gennem hele middelalderen. Investiturstriden 1075-1122 mellem den hellige tysk-romerske kejser og paven er det måske skarpeste udtryk for denne kamp, men kan på ingen måde ses som afslutningen, og i takt med tiden skiftede både sejrsherrene og kamppladsen.¹

Der gik mindre end 40 år, før konflikten mellem kejseren og paven brød ud igen. Problemerne startede med Pave Hadrian IVs død i 1159. Kardinalkollegiet, der skulle vælge Hadrians efterfølger, var således på forhånd delt i to lejre orienteret efter, hvilken verdslig magt man mente, paven skulle støtte sig til: den sicilianske Kong Vilhelm I eller den hellige tysk-romerske Kejser Frederik I Barbarossa. Resultatet blev, at de to lejre udnævnte hver sin pave. Den siciliansk orienterede lejr valgte kansler og kardinalpresbyter af St. Marcus Roland, der tog pavenavnet Alexander III, mens den kejserlige lejr valgte kardinalpresbyter af St. Cecilia Octavian, der tog pavenavnet Victor IV.²

De to paver konkurrerede efterfølgende støttet af hver sin verdslige magt både politisk og militært om hvem, der var den legitime pave.

I forbindelse med konflikten afholdte kejseren og Victor IV en række konciler for at samle opbakning fra så mange som muligt bag Victor IV. Først koncilet i Pavia februar 1160, derefter i Lodi i juni 1161 og endelig i St-Jean-de-Losne i august 1162.³

Danmark var på dette tidspunkt ledet af Kong Valdemar den Store, som også blev involveret i skismaet. Inden skismaet var overstået, nåede Valdemar således at skifte sin opbakning fra den ene pave til den anden hele tre gange, ligesom Valdemar også endte i væbnet konflikt med landets ærkebiskop, Eskil af Lund.

Valdemar 1. den Store (1131-1182) blev enekonge efter Slaget på Grathe Hede i 1157. Foruden erobringen af Rügen i 1169 lykkedes det ham i 1170 ved kirkefesten i Ringsted at få helgenkåret sin fader Knud Lavard og kronet sin søn Knud VI som medkonge og efterfølger. Statuen, der forestiller Valdemar den Store, er udført af Johannes C. Bjerg og opstillet i Ringsted i 1937. (Foto: Mona Bager Jensen).

Historien fra Saxos synsvinkel

Når man beskæftiger sig med Danmark i 1100-tallet, er kilderne meget få, og de, der findes, indeholder som regel kun meget få oplysninger. Saxos Danmarks Krønike er derfor blevet en af de centrale kilder til denne periode, hvilket betyder, at det uundgåeligt får stor betydning for historieskrivningen, hvorledes den enkelte historiker forholder sig til dette værk.

Ifølge Saxo skyldtes konflikten mellem Valdemar og Eskil ikke paveskismaet. Saxo fortæller i stedet en historie

om, hvorledes Eskil havde en større mængde penge opbevaret i Frankrig. Ved skismaets start frygtede han, at de ville blive stjålet under uroligheder, der måtte opstå som følge af skismaet. Han sendte derfor nogle tjenere afsted for at hente dem. De blev dog berøvet på vej tilbage og måtte vende tomhændede hjem. Dette fik Eskil til at kræve, at Valdemar som landets konge opsporede tyvene og skaffede pengene tilbage. Da Valdemar i midlertidig nægtede dette, beskyldte Eskil ham for at stå i ledtog med tyvene og truede med at gå i krig mod kongen.⁴ Saxo gør meget ud af at fremstille både Valdemar og Absalon som de tålmodige og rimelige i denne konflikt, men Valdemars tålmodighed med ærkebispens blev til sidst opbrugt, og han belejrede ærkebispens borg, og da denne faldt, forlod Eskil landet.⁵

Om selve paveskismaet skriver Saxo ikke nær så meget. Han fortæller dog, at Valdemar blev lokket til at deltage i et kirkemøde. Her deltog Valdemar og Absalon i en kirkeforsamling, der skulle bedømme hvilken af de to paver, der var den retmæssige. Da beslutningen faldt på Victor, og denne gjorde sig klar til at bandlyse Alexander, skyndte Valdemar og Absalon sig dog at forlade forsamlingen.⁶

Lidt mere moderne historie

Siden Saxo skrev sin udlægning af konflikten for 800 år siden, har mange forsøgt at finde hoved og hale i begivenhederne. I en stor del af det 20. århundrede betragtede historikerne ofte Saxos beretning som nærmest uanvendelig på grund af dens tydelige tendens til fordel for Valdemar og Absalon.⁷

Den almindelige opfattelse blev i stedet, at Valdemar på grund af et vasalforhold til kejseren var tvunget til at støtte Pave Victor IV, samt at det modsatte, at støtte Alexander III alligevel var umu-

Saxos Gesta Danorum (Danernes bedrifter) er en af de vigtigste kilder til store dele af den tidlige middelalder historie. Alligevel har vi ingen samtidige billeder af Saxo selv. Louis Moe, der illustrerede Winkel Horns oversættelse af Gesta Danorum (1911), forestillede sig Saxo som en meget lærd mand med meget langt skæg siddende ved sin skrivepult. Om Saxo virkelig så sådan ud, ved vi naturligvis ikke, men at han var lærd fremgår både af hans tilnavn Grammaticus og det meget avancerede latin, han anvendte.

ligt for Valdemar, da det ville have medført tyske repressalier overfor Danmark.⁸

Konflikten mellem Eskil og Valdemar skyldtes, at de holdt på hver sin pave i skismaet, og konflikten blev udløst af Eskils bandlysning af den af Valdemar indsatte skismatiske Slesvig-bisp Occo.⁹ Synet på konflikten har dog udviklet sig meget gennem det 20. århundrede. F.eks. blev det klart ved at kigge på, hvordan andre lande i samme situation som Danmark handlede under skisma-

et, at situationen bedst kunne forstås som en konstant forhandlingsproces, hvor de to paver hele tiden forsøgte at overtale forskellige konger og fyrster til at bakke op om dem.¹⁰

En gennemgribende anderledes fortolkning opstod dog først, da man i 1980'erne begyndte at revurdere synet på Saxo. Det viste sig således, at hvis man accepterede dele af Saxos beretning, kunne man opbygge en udlægning af begivenhederne, der også i højere grad passede overens med de andre bevarede kilder.¹¹

Denne nye fortolkning tager udgangspunkt i, at Valdemar umiddelbart efter afslutningen på den krig om kongemagten, som han indtil 1157 havde kæmpet mod Svend 3., Grathe og Knud 5. stod i en position, hvor han måtte udbygge sin magt for at kunne være sikker på at beholde den. I denne situation må Valdemar også have frygtet Eskil, der under krigen om kongemagten havde vist, at han ikke var bange for at blande sig i storpolitik.¹²

Angrebsplaner

Ærkesædets myndighed dækkede i første halvdel af 1100-tallet hele Norden, hvilket medførte, at ærkesædets ejendom voksede betydeligt.¹³ Eskil var således ikke kun kirkens leder, men også et af rigets største landejere og udgjorde potentielt en betydelig trussel for Valdemar, især hvis han sluttede sig sammen med Valdemars fjender.¹⁴

Valdemar stod derfor i en situation, hvor han ved at angribe ærkebiskop Eskil kunne slå to fluer med et smæk. For det første kunne han svække en af sine potentielle fjender, Eskil, ved at fratage denne dele af hans ejendom, heriblandt Eskils fæstning. For det andet kunne han gennem denne erobring udbygge sin magt og dermed også sikre sig mod andre potentielle fjender.

Men, Valdemar kunne i midlertidig ikke blot angribe ærkesædet. Et sådan uprovokeret overfald ville uden tvivl resultere i sanktioner fra paven, og Valdemar ville blive bandlyst, ligesom hele landet formentlig ville blive lyst under interdikt.¹⁵ Her er det, at Saxos historie om Eskils stjalne penge bliver interessant. Valdemar må have set sin chance, da pavestriden brød ud, men han havde stadig brug for et påskud til at angribe Eskil. Ved at arrangere at Eskil fik stjålet sine penge, kunne Valdemar måske få et sådan påskud. To

Ærkebiskop Eskils sendebud, der skulle hente hans skat i Frankrig. Saxo fortæller, at sendebudet på en kro på vej hjem begik den fatale fejl at bruge et guldbæger fra skatten til at drikke af. Det skulle han aldrig have gjort. Nogle mænd fulgte efter ham og røvede hele skatten, så han måtte vende tomhændet hjem til Eskil. I dag må vi dog formentlig frikende det stakkels sendebud, idet Valdemar havde planlagt røveriet for at fremprovokere en konflikt med Eskil. Fortællingen om, hvorledes sendebudet drak af guldbægeret, må være blevet til for at dække over, at røveriet var planlagt, og at det var Valdemar, der stod bag. (Tegning af Louis Moe fra Winkel Horns oversættelse af Gesta Danorum, 1911.

ting skulle lykkes: For det første skulle Valdemar hyre nogle til at stjæle pengene uden, at det kunne spores tilbage til ham. For det andet skulle Eskil beskyldes Valdemar for at stå bag tyveriet.¹⁶ At dømme efter Saxos beretning gik Eskil i fælden, og Valdemar fik ved at spille den uskyldigt anklagede kongemagt sit påskud for at angribe Eskil.

Grunden til at paveskismaet muliggjorde angrebet på ærkesædet var, at det satte Valdemar i en fordelagtig position i forhold til pavedømmet. Konflikten mellem de to paver var militær, men det var kun få af de konger og fyrster, der støttede en af paverne, som også deltog i den militære konflikt. Derfor var det også vigtigt for paverne at have så mange konger og fyrster bag sig som muligt. Dette gav legitimitet og udgjorde i sidste ende måske også en militær reserve. Valdemar har således kunne bruge dels løftet om at bakke op om Victor og dels truslen om i stedet at bakke op om Alexander til at undgå repressalier fra kirken i forbindelse med angrebet på ærkesædet.

Valdemar må have anerkendt Victor tidligt i skismaet, formentlig omkring Pavia-konciliet i starten af 1160, og med det på plads har han endelig været klar til at tage opgøret med Eskil. Der har ikke længere været nogen grund til at tøve med angrebet.¹⁷

Angreb og sejr, men ....

Saxo fortæller, at Valdemar indtog Eskils borg ved at narre forsvarerne til at overgive sig, men ellers er det ikke meget, vi ved om selve udførelsen af Valdemars angreb på ærkesædet.¹⁸

Omkring et år senere var konflikten mellem Valdemar og Eskil så fremskredet, at det må have stået klart for Eskil, at han havde tabt. Ærkebispnen valgte i hvert fald at forlade landet.¹⁹ Valdemar må også have opfattet konflikten som

afsluttet, og han begyndte langsomt at lægge afstand til kejseren og Victor. Ved Lodi-konciliet i 1161 sendte Valdemar således ikke nogen repræsentant, i stedet sendte han blot en afbudsskrivelse.²⁰

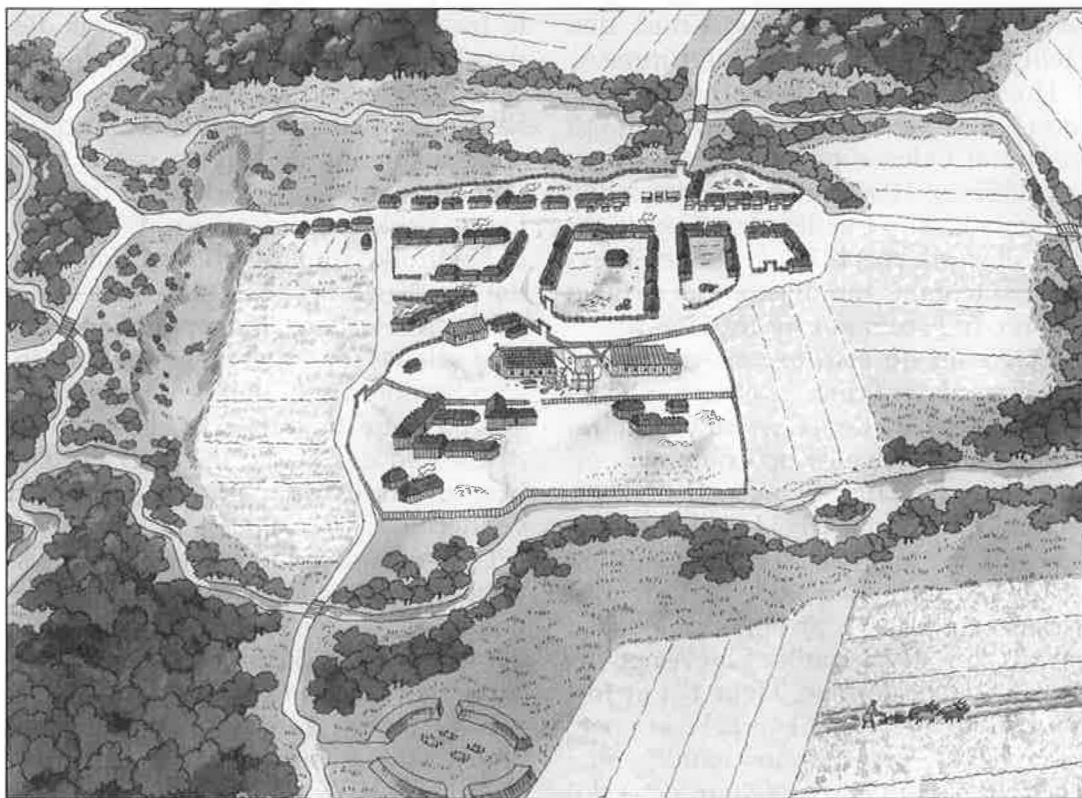
Valdemar tog afstand fra kejseren, fordi han ikke længere havde nogen interesse i fortsat at være på Victors parti. Tværtimod havde Valdemar interesse i at sørge for, at kejseren og Victor ikke endte som »vinderne« af skismaet. Hvis kejseren således vandt skismaet, ville han stå stærkere end før, og Valdemar må have frygtet, at kejseren i en sådan situation helt ville underlægge sig Danmark og dermed forpurre Valdemars planer om et suverænt kongedømme.²¹

I 1162 mistede Valdemar dog kontrollen over situationen. I lang tid havde det set ud som om, Alexander ville

vinde skismaet. Dette ændrede sig i midlertidig, da det lykkedes kejserens militære styrker at erobre Milano. Milanos fald forskubbede styrkeforholdet mellem de to paver, og det så nu pludselig ud til, at Victor og kejseren ville vinde skismaet.²²

Hvis Valdemar havde frygtet konsekvenserne af, at kejseren vandt skismaet, må han have været skrækslagen for, hvad der ville ske, hvis kejseren vandt skismaet, mens Valdemar støttede hans fjende Alexander. Kejserlige hævnaktioner var ikke det, Valdemar havde ønsket at få ud af skismaet, og da kejseren indkaldte til koncil i St-Jean-de-Losne samme år, turde Valdemar ikke andet end igen at give udtryk for, at han støttede Victor, ligesom han også fornyede sin lensed til kejseren.²³

Kort tid efter St-Jean-de-Losne-konci-

Omtrent sådan kan Odense have set ud omkring år 1100. I 1160'erne havde byen udvidet sig mod øst ud mod det, der senere blev Vor Frue kirke (gengivet efter: *Odense i middelalderen. Fra Knud den Hellige til Dronning Christine*, Odense 1999).

let blev det dog klart, at kejseren og Victor alligevel ikke stod så stærkt, som man havde regnet med. Skismaet var endnu ikke overstået, og Valdemar var nu i samme situation, som han havde været på Lodi-koncilet's tid. Reelt befandt han sig i Victor og kejserens lejr, men havde af samme grund som tidligere større interesse i at støtte Alexander. Valdemar må således igen have søgt at slippe ud af kejserens parti for i stedet at støtte dennes fjende, Alexander.

Biskoppen, der trodsede kongen

Valdemars plan om at anvende skismaet og tyveriet af Eskils penge til at angribe Eskil uden at blive underlagt kirkelige sanktioner virkede ganske godt, men i hvert fald ét sted mislykkedes det, nemlig i Odense.

Odense var på dette tidspunkt et af landets vigtigste byer med både bispe-sæde og kulten omkring Knud den Hellige, der tiltrak mange pilgrimme.

Hovedpersonen i denne historie, Simon, må være blevet udnævnt til biskop af Odense på et tidspunkt mellem 1157 og 1158. Dette ved vi, da den tidligere biskop Riculf enten trak sig tilbage eller gik bort i 1157, og Simon nævnes første gang som biskop i et privilegiebrev til Esrom kloster fra 1158.²⁴

Inden sin tid som biskop var Simon domkannik i Lund. Dette var ikke usædvanligt, da der i Odense var en tradition for at vælge netop tidligere domkannikker fra Lund til biskop.²⁵

Som domkannik arbejdede Simon tæt på Eskil, der allerede på dette tidspunkt var ærkebiskop med sæde i Lund.²⁶ Det virker sandsynligt, at Simon i løbet af sin tid som domkannik er blevet påvirket af ærkebiskoppen. Hvor tæt et forhold Simon havde til ærkebiskoppen, ved vi ikke, men Simons handlinger i konflikten mellem Valdemar og Eskil tyder på, at ærkebiskoppen i hvert fald må have vundet Simons sympati.

Kort tid efter Simons bispevielse op-

trådte han i et stiftelsesbrev for et præmonstratenserkloster i Væ.²⁷ Her skænker Simon klostret nogle besiddelser i Lund stift, der ellers havde tilhørt ham selv. En handling, der vel sagtens var en naturlig konsekvens af, at Simon forlod Lund stift til fordel for posten som biskop i Odense.²⁸

Stiftelsen af klostret var ifølge stiftelsesbrevet Simons ønske. Kong Valdemar hjalp dog til ved også at donere ejendom. Valdemar og Simon havde således et velfungerende samarbejde, da Simon startede som biskop.²⁹

Dette gode forhold kunne dog ikke holde. Med Valdemars angreb på Eskil befandt Simon sig pludselig i en svær situation, og han måtte vælge side. Valgte han Eskils side, ville han ødelægge sit gode forhold til kongen, men valgte han Valdemars side, ville han samtidig fravælge Eskil, som han kendte fra sin tid i Lund, og som var den danske kirkes overhoved. Hvor svær beslutningen end var for Simon, må han have endt med at vælge Eskils parti.

Et af Simons mægtigste våben mod Valdemar var simpelthen at strejke. Dette skyldtes biskoppen i Odenses dobbeltrolle som overhoved for både det gejstlige område og store dele af det sekulære område.³⁰ Biskoppen i Odense stod således for at overvåge søledingen, som han også selv deltog i. Søledingen var på dette tidspunkt en helt central del af den danske konges hær og blev bl.a. anvendt i de mange korstog mod venderne.³¹

Udover søledingen overvågede biskoppen torvehandlen, sikrede torvefreden og havde den dømmende magt, når det gjaldt en række alvorlige forbrydelser omhandlende tro.³²

Hvis Simon nægtede at udføre sit hverv, ville administrationen af byens hverdag således bryde sammen, og Valdemar ville være ude af stand til at sammenkalde den del af ledingsflåden, som biskoppen administrerede.

En sådan situation kunne Valdemar på ingen måde acceptere. Hvis Simon ikke stoppede strejken, ville Valdemar blive nødt til at erstatte ham med en anden biskop.

To biskopper i én by

Denne anden biskop blev en mand ved navn Livo. Det er ikke meget, vi ved om Livo, men han må have tilbragt en betydelig større del af sit liv i Odense end Simon. I hvert fald befandt han sig i Odense, da Kong Erik III Lam på et tidspunkt i sin regeringstid, 1137-1146, sendte et brev til ham.³³

Brevet vidner desuden om en konflikt mellem Livo og munkene ved Skt. Knuds Kloster i Odense, om hvem der bestemte over Skt. Albani kirke.³⁴ Livo har vel været provst i Odense og ville bruge Skt. Albani kirke som provstekirke, men knudsmunkene, der på dette tidspunkt havde patronatet til kirken,

må have modsat sig dette. Livo er derfor gået til kongen, som han sikkert har haft et godt forhold til. Erik III Lams svar til Livo tyder i hvert fald på, at han havde stået i en form for vasalforhold til Erik Lam. Måske var Livo, inden han blev provst, kongelig kapellan.³⁵

Hvad enten det skyldtes Livos gode forhold til Kong Erik Lam, eller om kongen rent faktisk kunne se noget fornuftigt i forslaget, så faldt afgørelsen ud til Livos fordel, og patronatet blev overdraget til borgerne.

Man fristes til at forestille sig Livo som en ambitiøs og opadstræbende mand, hvilket både kunne forklare konflikten med knudsmunkene, og hvorfor det var Livo, som blev valgt eller bød sig til som Simons afløser, da denne gik i strejke.

Bispevielsen på St-Jean-de-Losne-koncillet i 1162 må have været et af de største øjeblikke i Livos liv. Normalt blev bispevielser foretaget af ærkebispen, men da Eskil havde forladt Danmark på grund af konflikten med

BISKOPPER OVER FYN'S STIFT FØR REFORMATIONEN					
988	ODINKAR HVIDE	11 BISKOP		10	□
1022	REINER I'	10	✱	1048	GILBERT 1072
1101	HUBALD	11	□	✱	1136 HERMAN 1138
1138	RICOLF	1163	✱	1163	LINUS 11
1170	SIMON	1186	✱	1186	JOHAN I' 1213
1213	LOJUS	1236	✱	12	□ IVER 1245

Table over Fyns stifts biskopper, ophængt i Skt. Knuds kirke, Odense Domkirke. Her har man valgt at lade Livo (Linus) efterfølge Riculf (Ricolf) og Simon efterfølge Livo. Sådan mente man, at rækkefølgen måtte have været, indtil nogle centrale kilder blev omdateret i 1960'erne. Omdateringen viste, at der måtte have været en konflikt mellem Simon og Livo, et odenseansk bispeskisma.

Valdemar, blev Livo bispeviet af selveste Pave Victor IV. Det er i hvert fald, hvad Saxo fortæller os.³⁶

Livo må i midlertidig have virket som biskop et stykke tid inden bispevielsen, for et diplom udstedt i Odense inden koncilet har således Livo som vidne i stedet for Simon.³⁷ Desuden optræder biskop Helias af Ribe blandt vidnerne, en mand som blev kendt som lederen af de danske biskopper, der fulgte Valdemar i at anerkende Victor IV.³⁸

Men, hvis Simon blev udskiftet med Livo, fordi førstnævnte tog Eskils parti i kampen mod Valdemar, må selve udskiftningen være sket endnu tidligere, nemlig i tiden omkring 1160-1161. Simon optræder da heller ikke i kilder i tidsrummet fra 1161-1163, hvilket kunne ses som en bekræftelse af, at han i dette tidsrum ikke var den fungerende biskop for Odense, og at Livo i stedet besad denne post.

Hvad der skete i Odense, mens Livo og Simon begge var biskopper, ved vi også kun meget lidt om. En passage i *Danske helgeners levned* fortæller dog en interessant historie om, hvordan en kvinde på mirakuløs vis helbredtes af Knud den Helliges spøgelse, »der hvor Simon fordem havde vakt uroligheder«. ³⁹

Passagen kan tolkes som tegn på, at Simon ikke blot forlod byen, da Livo tiltrådte som fungerende biskop, men i stedet blev i nærheden af Odense og forsøgte at modarbejde Livo.⁴⁰ I det tilfælde må Simon have haft sympati hos munkene i Skt. Knuds kloster, dels fordi de jo også havde haft problemer med Livo, og dels fordi munkene virkede som domkapitel, og således var Simons gamle kolleger.⁴¹

Biskop Simon vender tilbage

Livos tid som biskop blev dog kort. Senest den 24. marts 1163 var Simon til-

bage som biskop, da optrådte han nemlig som vidne i et privilegiebrev for Tvis kloster.⁴² Livo må altså på dette tidspunkt igen have været forvist fra embedet.

Livo må efterhånden have opgivet sit liv i Danmark, og han har vel næppe heller været populær i Odense efter, at Simon vendte tilbage. Han valgte på et tidspunkt mellem 1163 og 1170 at flytte til Köln, hvor den pave, som havde bispeviet ham, Victor IV stadig rådede.⁴³ For at finde en forklaring på hvorfor Simon pludselig blev genindsat som biskop af Odense, skal vi måske kigge på cistercienserordenens stilling i skismaet.

Cistercienserordenen havde således på hele ordenens vegne officielt taget parti for Alexander på et generalkapitel i 1161.⁴⁴

Valdemar stod efter St-Jean-de-Losnekoncilet i 1162, som beskrevet ovenfor, i en meget vanskelig situation. Han var på grund af Milanos fald nærmest blevet tvunget til at anerkende Victor og aflægge lensed til kejseren, men ville hellere alliere sig med kejserens fjender, da han frygtede, at kejseren helt ville underlægge Danmark kejserdømmet. Valdemar må have kigget sig omkring efter udveje og endt med at opsøge cistercienserne for, at disse kunne fungere som en slags forhandlere mellem ham selv og Alexander.⁴⁵ En rolle som cistercienserordenen også havde påtaget sig i andre lande.⁴⁶

Hvis Simon blev i Danmark, mens Livo fungerede som biskop i Odense, har Simon vel under Eskils eksil været en af de fremmeste tilhængere af Alexander III i hele landet.

Det virker således nærliggende, at Valdemar, foruden cistercienserordenen, også har forsøgt at anvende Simon som forhandler mellem ham selv og Alexander.⁴⁷

Simon fik lov til at vende tilbage til embedet, før Valdemar officielt var

vendt tilbage til Alexander III's parti. Dette er bemærkelsesværdigt, fordi andre gejstlige problemer, der var opstået som en konsekvens af Valdemars anerkendelse af Victor IV og fordrivelsen af Eskil, først blev løst langt senere. Således var det først omkring 1166, at Alexander krævede, at Eskil fik mulighed for at vende hjem, samt at de uindviede og victorinsk indviede biskopper modtog en ordentlig bispevielse af Eskil.⁴⁸ Det tyder således på, at Simon må have været speciel og sandsynliggør vel, at Simon blev genindsat som biskop af Odense netop for at være forhandler mellem Valdemar og Alexander. En opgave, som Simon var aldeles velegnet til. Det faktum, at Simon var den eneste gejstlige foruden Eskil, der åbent havde protesteret imod Valdemars anerkendelse af Victor og angreb på ærkesædet, må have fået biskoppen til at fremstå som pålidelig og troværdig i Alexander og Eskils øjne. En mand, der med god samvittighed kunne lade repræsentere dem i forhandlingerne med Valdemar.

Afslutning

Valdemar var ved borgerkrigens afslutning i en situation, hvor han måtte udbygge sin magt for at være sikker på at kunne beholde den. Ved at angribe ærkesædet kunne Valdemar både udbygge sin egen magt og svække en potentiel fjende, ærkebiskop Eskil.

Planen var således, at få Victor IV's accept af angrebet på ærkesædet og bagefter langsomt fjerne sig fra Victor IV igen. Valdemar havde ingen interesse i at hjælpe kejseren og Victor IV med at vinde skismaet. Tværtimod var det vigtigt for ham at undgå det for ikke at blive underlagt kejseren.

Simons oprør var en uventet bivirkning af Valdemars plan, men ikke desto mindre måtte han slå hårdt ned på det. Erstatningen af Simon med Livo og

senere dennes bispevielse på St-Jean-de-Losne-konciliet var Valdemars forsøg på at løse dette problem. Men, deltagelsen på St-Jean-de-Losne-konciliet var heller ikke en del af hans oprindelige plan.

Anerkendelsen af Victor og aflæggelsen af lenseden på konciliet var således et resultat af, at den kontekst, som Valdemar traf sine beslutninger i, havde ændret sig radikalt med Milanos fald.

Valdemar kunne imidlertid stadig ikke være tjent med, at kejseren og Victor vandt skismaet, og han måtte derfor forsøge at fjerne sig fra dem for i stedet at støtte Alexander. I denne proces havde Valdemar brug for en måde at forhandle med Alexander på. Simon var den oplagte kandidat til at stå for denne forhandling, og Valdemar må derfor igen have haft behov for at udskifte biskoppen af Odense. Ikke fordi Livo udgjorde et problem, men fordi Simon pludselig var blevet nødvendig for Valdemar.

Selvom Valdemar således gik ind i skismaet med en plan, så kom de utilsigtede konsekvenser af denne plan, samt pludselige ændringer i magtbalancen, til at præge hans handlinger i lige så høj grad som den oprindelige plan.

Simons involvering i konflikten var en af disse utilsigtede konsekvenser, og selvom han var en lille brik, må han for Valdemar, Alexander III og Eskil pludselig have været en meget vigtig brik i et uhyre vigtigt spil.

Noter

1. Striden handlede om, hvem, der havde ret til at besætte kirkelige embeder. Investitur henfører således til iklædningen af biskopperne i deres embedsdragt. Paven vandt en symbolsk sejr i denne strid, da han ved at bandlyse Kejser Henrik 4 svækkede dennes position overfor de tyske stormænd så meget, at Kejseren til sidst måtte overgive sig og begive sig til Canossa i det nordlige Italien, hvor han iført en hårskjorte og stående barfodet i sneen bad paven om tilgivelse. I 1122 afsluttedes

- striden officielt med underskrivelsen af Worms-konkordatet, der mindskede de sekulære lederes indflydelse på besættelsen af de kirkelige embeder.
2. Qvistgaard Hansen 1966. s. 60.
  3. Gelting 1980. s. 323.
  4. Saxo s. 178-180.
  5. Ibid. s. 180-183.
  6. Ibid. s. 190-191.
  7. Denne holdning til Saxo skyldtes primært Weibull 1915-1916.
  8. En vasal sværgede en lensed til sin herre. Dette forhold bestod for det meste i, at vasallen lovede herren militærtjeneste og generel troskab, mens han til gengæld fik et len. Lenet var oftest en indtægtskilde, f.eks. råderetten over et geografisk område, eller et embede.
  9. Denne traditionelle opfattelse kommer i forskellige afskygninger bl.a. til udtryk i: Qvistgaard Hansen 1966; Qvistgaard Hansen 1969; Koch 1936; Koch 1950; Fenger 2002.
  10. Qvistgaard Hansen 1966.
  11. Denne revurdering af Saxo blev bl.a. foretaget af Michael Gelting, ligesom Breengard 1982. og Riis 1975 også kritiserede den hidtidige opfattelse af Saxo. Forskellige dele af denne nye fortolkning støttes desuden af bl.a.: Skyum-Nielsen 1971 og Nyberg 1982.
  12. Fenger 2002. s. 144-149.
  13. Skyum-Nielsen 1971. s. 163-169
  14. Gelting 1980. s. 335.
  15. At lyse et område under interdikt var den geografiske udgave af bandlysning. I et område, der var lyst under interdikt, måtte der ikke udføres nogen kirkelige handlinger. At lyse et område under interdikt var et af de skrappeste midler, paven havde mod fjendtlige herskere.
  16. Ibid. s. 330-332.
  17. Ibid. s. 328-333.
  18. Saxo s. 181-183.
  19. DD 1:2 nr. 142; NL s. 48.
  20. Gelting 1980. s. 332-333.
  21. At Valdemar havde planer om et suverænt kongedømme uafhængigt af kejseren, fremgår af hans bestræbelser for at undgå, at Knud IV, hans søn og arving også skulle stå i vasalforhold til kejseren. Om Valdemars frygt for kejseren se: Qvistgaard Hansen 1969. s. 397-400.
  22. Gelting 1980. s. 333. sammenlign med Qvistgaard-Hansen 1966. s. 64-65.
  23. Ibid.
  24. Nyberg 1982. s. 194-195; DD 1:2 nr. 126. Redaktørerne af diplomatariet drager samme konklusion i dateringsdiskussionen til DD 1:2 nr. 126.
  25. Nyberg 1980. s. 83-87. Jævnfør NL s. 113-114.
- I alt blev fire domkannikker fra Lund valgt som biskop af Odense: Hubald, Riculf, Simon og Jens (Johannes)
26. NL s. 114; DD 1:2 nr. 72.
  27. Privilegiebrevene, der oprindeligt var dateret anderledes (Skyum-Nielsen 1952. s. 1-27), omdateredes i 1976 af Yrlid, Inger Ahlstedt. Ahlstedt Yrlid 1976. s. 58-63; DD 1:3 nr. 12.
  28. Ibid. s. 60-61.
  29. DD 1:3 nr. 12; Ahlstedt Yrlid 1976. s. 59-61.
  30. Nyberg 1982. s. 188-194.
  31. Fenger 2002. s. 162-165.
  32. Nyberg 1982. s. 188-194.
  33. DD 1:2 nr. 71. (Brevet kan ikke dateres mere præcist end til Erik III Lams regeringstid: 1137-1146.)
  34. Nyberg 1982. s. 189; DD 1:2 nr. 71.
  35. Ibid.
  36. Saxo s. 191.
  37. DD 1:2 nr. 131.
  38. Gelting 1985. s. 7-11.
  39. DHL b. II s. 339-344.
  40. Nyberg 1982. s. 196.
  41. Nyberg 1982. s. 176-181.
  42. DD 1:2 nr. 152.
  43. DD 1:2 nr. 187 og nr. 188.
  44. Qvistgaard Hansen 1966. s. 63 og 65; Qvistgaard Hansen 1969. s. 398.
  45. Koch 1950. s. 168-171; Qvistgaard Hansen 1966. s. 65-70 og 76; Fenger 2002. s. 152; Koch 1936. s. 102.
  46. Qvistgaard Hansen 1969. s. 390-391, 395, 419, 426 og 428.
  47. Antydnet af Qvistgaard Hansen 1966. s. 66.
  48. DD 1:2 nr. 177 og 178. Jævnfør nr. 180.

Kilder og litteratur:

- Breengard, Carsten: *Muren om Israels hus. Regnum og sacerdotium i Danmark 1050-1170*, Kbh. 1982.
- Fenger, Ole: *Kirker rejses alle vegne*. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie bind 4. Kbh, 2002.
- Gelting, Michael: »En bispekarriere. Helias af Ribe, en flamlænding i 1100-tallets Danmark« I: Andersen, Aage m.fl. (red): *Festskrift til Troels Dahlerup*. Arusia – Historiske skrifter, Århus 1985.
- Gelting, Michael: »Kansleren Radulfs to bispeveelser.« I: *Historisk Tidsskrift* 1980.
- Horn, Fr. Winkel (Ed): *Saxo Grammaticus Danmarks krønike*. Kbh. 1911 (Saxo).
- Koch, Hal: *Danmarks kirke i den begyndende højmiddelalder*. Bd. 1, Kbh. 1936.
- Koch, Hal: *Den ældre middelalder indtil 1241. Den danske kirkes historie*, bd. 1, Kbh. 1950.

- Nyberg, Tore: »To bisper i Odense« I: Kaarsted, Tage mfl. (red.): *Odense bys historie – Fra boplads til bispeby. Odense til 1559*, Odense 1982.
- Nyberg, Tore og Pedersen, Fritz Saaby: »De latinske vers om Odenses middelalderlige biskopper« I: *Fynske Årbøger* 1980.
- Olrik, Hans: *Danske Helgeners Leved*, Kbh. 1968. Fotografisk genoptryk efter original, 1894. Bind II. (DHL)
- Qvistgaard Hansen, Jørgen: »Regnum et Sacerdotium. Forholdet mellem stat og kirke i Danmark 1157-70.« I: Christensen, Tage E. mfl. (red.): *Middelalderstudier. Tiledede Aksel E. Christensen*. Kbh. 1966. s. 60.
- Qvistgaard Hansen, Jørgen: »Pavestrid og europæisk storpolitik – 1159-70« I: *Historisk tidskrift* 1969.
- Riis, Thomas: »Bruddet mellem Valdemar den Store og Eskil 1161. Søborg diplomerne og Saxo« *Saxostudier*, Kbh. 1975.
- Skyum-Nielsen, Niels: »De ældste privilegier for klostret i Væ. Et nyfund.« I: *Scandia*. XXI 1952, s. 1-27.
- Skyum-Nielsen, Niels: *Kvinde og Slave, Danmarks-historie uden retouche*, Kbh. 1971.
- Weibull, Lauritz (red.): *Necrologien Lundense, Lunds domkyrka*, 1923 (NL).
- Yrliid, Inger Ahlstedt: *Och i hopp om det eviga livet – studier i Skånes romanska muralmåleri*, Corpus Luris Förlag, 1976.